

ALEŠ ERNECL

Se "vesolje lahko ustvari iz nič in se tudi res ustvari"?

Nekoč sem na Filozofski fakulteti v Mariboru opravljal izpit "skupaj" s študentom fizike. Nepomembno za ta članek je, da je šlo za izpit iz filozofije znanosti, pomembno pa je, kaj je v kratki izmenjavi mnenj o svetovno znanem fiziku Stephenu Hawkingu povedal študent fizike (pozor, ne trdim, da je šlo za "značilnega" študenta fizike). Dejal mi je, da se ne želi spuščati v polemiziranje o Hawkingovih tezah, ker da "si ne bi upal kritizirati nekoga, ki si lahko predstavlja dvanajst dimenzij".

To, kar je takrat povedal, seveda ni nujno "značilno" za študij oz. študente fizike, ni reprezentativno za znanstveno skupnost (če nič drugega, se brez socioloških raziskav na to temo nima smisla izrekati; seveda podobno velja tudi za izrekanje o tem, ali je kaj takega "značilno" za ljudi v določeni družbi nasploh), je pa, o tem sodim izključno na podlagi lastnih izkušenj, značilno za širšo skupnost ljudi, v kateri se gibljem od otroštva, vsekakor je značilno tudi za "novi ateizem" in vse tiste navdušence, ki delajo "novi ateizem" za svojevrstno gibanje. Ker je gibanje "novega ateizma" doseglo planetarno popularnost, lahko z relativno gotovostjo govorimo tudi o tem, da gre za nekaj, kar je značilno za "določeno populacijo" po vsem planetu, to je, v tem pomenu besede, "sveta".

"Znanost", "znanstvenik" - posameznik kot avtoriteta na področju izrekanja o teoloških,

filozofskih vprašanjih, o vprašanjih morale, politike, gospodarstva, vsega. Kot da bi te strokovna usmeritev, ne usmerjenost (kar je danes, ko študira skoraj dobesedno "vsak", ko diplomirati na fakulteti že dolgo ni več domena otrok ambicioznih staršev ali privilegiranih otrok iz slovenskih kmečkih družin, ki so odhajali študirat na Dunaj, še bolj času neprimerno) na določenem področju naravoslovja, sama po sebi delala za strokovnjaka za "vse". Prosto po liniji razmišljanja, "če fiziki težijo k iskanju teorije vsega, potem bodo kmalu res vedeli vse" - čeprav se to sliši še tako naivno in čeprav mi kdo poočita, da podtikam "slamnatega moža" (saj ne trdim, da "vsi ateisti" razmišljajo na tak način). Status, ki ga ima med mnogimi ljudmi "znanost" (karkoli že to je, neodvisno od te in one, bolj ali manj organizirane skupnosti posameznih znanstvenikov), je nekaj, kar omogoča

posameznim znanstvenikom, ko nastopajo v javnosti, najsi gre za nastopanje na televiziji, pisanje knjig, člankov, da se precej samozavestno, čeprav filozofsko izjemno nedosledno premišljeno, lotevajo izjemno širokega nabora tem in s svojimi mnenji o teh temah ustvarjajo javno mnenje. Ljudje jih povzemajo, citirajo, se zanašajo na verodostojnost njihovih mnenj. V najširšem pomenu gre za to, da, četudi bo morda preveč poenostavljeno povedano, če "slavni" znanstvenik, iz katerekoli usmerjene panoge že prihaja, javno izpostavi, da je "ateist", da je "dualizem zastarel", ipd., se bo mnogim ljudem zdelo, da je bolj "razumno" verjeti, da "boga ni", da "duša ne obstaja", samo in izključno zato, ker ima o tem takšno mnenje ta znanstvenik. Čeprav ga veda, s katero se ukvarja, ne pooblašča kot izvedenca za katerokoli teoloških ali filozofskih tem, čeprav mu nobena izkustvena veda, nobena "pozitivna" znanost ne daje metode, po kateri bi lahko prišel do "vednosti" o tem, ali bog obstaja, ali duša obstaja, ali se je razodetje zgodilo v zgodovini človeštva, ali je Jezus vstal od mrtvih (pozor, zgodovina, ki lahko do neke mere na podlagi presojanja o verodostojnosti alternativnih virov ali njih odsotnosti daje določen, omejen uvid v resničnost zgodovinskih dogodkov, ni znanost v najožjem pomenu besede, enačena s tistim, kar kot temeljno metodo uporablja sistematično ponovljivi eksperiment), ali je bil resnično "božji sin", itn., se mnogim znanstvenikom zdi samoumevno nastopati v javnosti in se samozavestno, ne oziraje se na lastne predodke, izrekati o omenjenih temah. Mnogi ljudje jim pri tem "jedo iz roke", posledično potem sociološke raziskave kažejo na "tok" upadanja religioznosti, vernosti, ker se vse manj ljudi (vse več jih ima možnost poslušati, brati te znanstvenike) izreka za "verne".

V tem članku bom opozoril na nekatere "ponarodele neumnosti", ki krožijo po internetu in ki jih je mogoče brati v knjigah znanstvenikov, iz katerih je razvidno, da se jim zdi, da z dognanji partikularnih, usmerjenih ved posegajo na področje človeškega vedenja

o "vseobsegajočem", o "poslednjem temelju stvarnosti", o "Enem", o "tistem, kar preprosto je", itn. Preden pričnem s predstavitvijo "problemov", kot so "Ali je vesolje nastalo iz nič?", "Ali obstaja evolucijska razlaga?", itd., bom predstavil svoj pogled na sam pojem razlage in razliko v odnosu do pojma "pojasnitve".

ALI SO ODGOVORI NA VPRAŠANJE "ZAKAJ X?" RAZLAGE?

Pričnimo z miselnim eksperimentom: s prijateljem, znancem, partnerjem, z neko osebo x se dogovorite za kavo v mestnem središču. Vi prispete prvi in, potem ko prijatelja nekaj minut čakate, ta končno prispe. Predstavljajte si, da se vama pridruži zvedava "tretja oseba", ki prične postavljati vprašanja vašemu "sokofetkarju".

Zakaj si prišel? Na to vprašanje, tako lahko, zdi se mi, domnevamo s precejšnjo gotovostjo, vpraševalec pričakuje "osebne razloge", nekaj, kar zahteva odgovor tipa: "Prišel sem, ker sva bila dogovorjena." Morda: "Prišel sem, ker sva bila dogovorjena in ker z njim zelo rad klepetam." "Prišel sem, ker si obetam, da ga bom med pogovorom na kavi lahko nekaj prosil." Odgovoriti na to vprašanje kaj takega kot "Prišel sem peš", "Prišel sem z avtobusom", "Pripeljal sem se s kolesom", itn., bi bilo nesmiselno.

Kako si prišel? Tukaj se zadeva obrne. Na to vprašanje se pričakujejo odgovori, omenjeni v odnosu do prvega vprašanja kot nesmiselni. Vpraševalec pričakuje, da mu odgovorite kaj takega kot: "Prišel sem z avtobusom." Od vas ne pričakuje, da mu podajate "osebne razloge", temveč način prevoza, ki ste ga izbrali, s katerim ste se pripeljali na dogovorjeno mesto, na dogovorjen domenek.

Vprašanja "Zakaj" in "Kako" očitno od nas zahtevata dvojce različnih "odgovorov", te različne odgovore pa lahko imenujemo:

1. ali različne tipe "razlag":

- a) "teleološka razlaga" kot odgovor na vprašanje "Zakaj", ker sprašuje po "osebnih razlogih", po "smotru" (telosu),

b) zgolj/navadna "razlaga" kot odgovor na vprašanje "Kako"; ta podaja opis potovanja, prihoda, način potovanja, sredstvo potovanja,

2. ali "teleološko razlago" preimenujemo v "pojasnitev", za t. i. "navadno razlago" pa ohranimo poimenovanje "razlaga".

Če strnemo: tistemu odgovoru, ki se pričakuje na vprašanje "Zakaj", bomo rekli "pojasnitev", tistemu odgovoru, ki se pričakuje na vprašanje "Kako", pa bomo rekli "razlaga".

Naj opozorim, da se zavedam, da ta ostra delitev na "pojasnitve" in "razlage" lahko vodi v samo znanost rušeči "znanstveni pozitivizem" (ne smemo ga zamenjevati s t. i. logičnim pozitivizmom kot projektom dunajskega krožka, čeprav obstajajo določene podobnosti – mnogi znanstveniki, ki se v javnosti predstavljajo kot "ateisti", uporabljajo namreč "verifikacijsko retoriko", ki je nekakšna poenostavitev, banalizacija "logičnega pozitivizma", obenem pa zavračajo "pozitivizem" v smislu, kot ga omenjam jaz), ki bi v "praksi", če bi se ga "znanstveniki" pri reševanju "ugank" dosledno držali, morda ne spodbujal vprašanj, ki sama po sebi za znanost morda niso smiselna, velikokrat pa po "naključju" lahko pripeljejo do nekaterih zanjo relevantnih, a na prvi pogled "skritih" ugank (zdi se, kot bi vprašanje "Zakaj" imelo nekakšno "mistično" moč, ki ljudi vleče v znanost, ker se jim zdi, da, ker vprašanje "Zakaj" redno uporabljajo slavni znanstveniki, znanost ponuja "pojasnitve", pojasnitev v zvezi z opazovanimi naravnimi pojavi pa je, če je v domeni znanosti, alternativa osebnim razlogom stvarnika).

Vprašanje *"Kako poteka neki še neodkrit fizikalni mehanizem, če obstaja, da se je lahko realiziralo/nastalo, ustvarilo (tukaj gre seveda zgolj za "premene", ne resnični nastanek česa novega, "spremembo", če govorimo v "parmenidovskem" besednjaku) nam opazno vesolje, tako dobro ubrano (fine tuned) za nastanek inteligentnega življenja?"* je seveda precej manj elegantno, spevno, simpatično, kot vprašanje *"Zakaj je nam opazno vesolje*

dobro ubrano za nastanek inteligentnega življenja?", čeprav je jasno, seveda po naši delitvi, da vprašanje "Zakaj" sprašuje po osebnih razlogih, teh pa, če to vprašanje uporabimo v povezavi z opazovanjem naravnih pojavov, ne moremo dobiti (hipotetični osebni razlogi, ko po njih sprašujemo v povezavi z opazovanjem narave, bi seveda lahko bili le morebitni razodeti osebni razlogi presežnega stvarnika te narave – če bi nam stvarnik denimo razodel svoje osebne razloge za stvarjenje na določen način). Moja, strinjam se, precej drzna teza, je, da prav ta zabloda, da lahko znanost nudi "pojasnitve", da lahko odgovarja na vprašanja "Zakaj", daje poseben čar temu, čemur danes pravimo "znanost". Mnogi znanstveniki, še zlasti pa laiki, verjamejo, da je znanost alternativa morebitnim resnicam razodete religije prav zaradi te zablode, toda, v nasprotju s prevladujočim mnenjem, da religije podajajo naivne teze o naravi, da so v bistvu prepolne psevdoznanstvenih trditev (npr. Geneza je poskus znanstvenega poročila o poteku nastajanja vesolja, le da slab poskus, ki ga je moderna znanost ovrgla), trdim, da so metafizično–špekulativne interpretacije znanstvenih dognanj, ki vključujejo omenjeno zablodo o dometu znanosti, tiste, ki banalizirajo tako znanost kot religijo.

Ko govorimo o znanosti v "sodobnem pomenu besede", ne o znanosti kot ekvivalentu kateremukoli, kakršnemukoli človeškemu vedenju, znanju, torej znanosti, govorimo o nečem, kar v svoji idealni obliki združuje pet metod:

1. modeliranje naravnih mehanizmov (kar, npr., izostane pri t. i. multiverzu z antropičnim principom kot razlagi dobre ubranosti, kot odgovoru na gornje vprašanje: *"Kako poteka neki še neodkrit fizikalni mehanizem, če obstaja, da se je lahko realiziralo/nastalo, ustvarilo nam opazno vesolje, tako dobro ubrano (fine tuned) za nastanek inteligentnega življenja?"*);
2. sistematično ponovljivi eksperiment, opazovanje (fizikalna kozmologija kot

"zgodovinska znanost" dostopa do tega seveda nima),

3. diferencialno-vzročni princip (uporaba matematike, natančneje diferencialnih enačb za opis zakonitega dogajanja v "naravi"),
4. matematično-statistični pristop ("matematično-špekulativno igrakanje" s statističnimi možnostmi, da se neki dogodek pripeti glede na dane oz. zamišljene dane pogoje),
5. abdukcija, sklepanje na najboljšo razlago (če x , potem je dogodek y verjeten, opazujemo y , pri čemer x postane možna najboljša razlaga pojava y).

O tem je dokaj izčrpno v Tretjem dnevu pisal tudi priznani slovenski filozof Jože Hlebš. Ko se znanost opredeli tako natančno, ne tako ohlapno, kot to počne npr. filozof Michael Ruse, češ, "po definiciji se znanost ukvarja le z naravnim, ponovljivim, tistim, kar se dogaja zakonito, po nekem fizikalnem zakonu", človek hitreje opazi meje "scientizma" in "naturalizma", stališč, razumljenih kot tistih, ki znanost enačijo s predpostavko ateizma, v najboljšem primeru "agnosticizma", saj vseh navedenih pogojev ne izpolni marsikatera znanstvena panoga, med drugimi tudi fizikalna kozmologija kot veja fizike, "najžlahtnejše" znanosti, edine znanosti, ki v svoji idealni (ne idealizirani) obliki lahko zadosti vsem navedenim pogojem, to je, da uporablja vse navedene metode. Stališče, da "se znanost ukvarja samo z naravnim", lahko pomeni dvoje: 1. da je tisto, kar je mogoče najti v naravi, lahko znanstveno preučevano, ali 2. da so lahko razlage označene kot znanstvene (pozor, iz naše delitve sledi, da razlage so samo in izključno znanstvene, saj tistemu, čemur bi mnogi rekli teleološka razlaga, jaz rečem "pojasnitev", razumljena kot navajanje osebnih razlogov) le, če jih prevedemo v jezik fizike, kemije in naravnih procesov. To drugo je problematično za mnoge znanosti, za naš članek pa je pomembno, da to velja tudi za fizikalno kozmologijo – na to vedo se namreč poleg "kvantne mehanike" sklicujejo in iz nje izhajajo "popularizatorji znanstvenega

ateizma" tipa Hawking in Krauss, ko govorijo in pišejo o "nastanku vesolja iz nič" in podobnih, oprostite izrazu, "nebulozah".

"ZAKAJ?" ALI "ZA KAJ?"? KAJ JE "EVOLUCIJSKA RAZLAGA"?

Mnogi ljudje ne ločijo med vprašanjema "Zakaj?" in "Za kaj?". To se po navadi dogaja "v isti sapi" z nečim, kar ljudje imenujejo "evolucijska razlaga". Če naj govorimo o "znanosti" v današnjem pomenu besede, je domet le-te, ko gre za t. i. teorijo evolucije, odgovor na vprašanje "Kako je potekala zgodovinska evolucija?", to je, "Kako je potekalo najprej nastajanje, seveda postopno, različnih vrst, kako je prišlo do prvotnega, relativno stabilnega stanja biotske raznovrstnosti v zgodovini Zemlje – prvotna diverzifikacija živega –, nato, kako je potekala sprememba od te prvotne, relativno stabilne biotske raznovrstnosti do danes opazljive, relativno stabilne biotske raznovrstnosti?" Če vprašanje zastavimo tako, lahko raz – lagamo "evolucijo", to je, razstavimo jo na neke "časovne dele" in "umestimo v neki prostor", upodobimo jo v nekem stopenjskem modelu. V okvirih te "paradigme" je potem v laboratoriju mogoče "preverjati", "eksperimentirati", "manipulirati", "načrtno" proizvajati posamezne genetske mehanizme in na podlagi potrditev o možnostih obstoja, delovanja, nastanka nekega mehanizma v zgodovini Zemlje glede na špekulativno predpostavljene "začetne pogoje", sestavljati teorijo "od mikro- do makro-evolucijskih sprememb in nazaj" (v teoretskih modelih je zadeva seveda ireverzibilna, ne samo "holistična" v smislu morebitnega medsebojnega "vplivanja").

Kljub temu, da je ena "osnovnih potez" omenjene paradigme koncept "naključnih genetskih mutacij" (kar pomeni, da za znanstvenika velja, da se, ko se pojavi mutacija, ta ne pojavi zaradi potrebe organizma, da bi se pojavila, niti se zaradi potrebe vrste, da bi se ohranila, "mutacija" ne ohrani), boste vedno znova doživeli, da učitelji, profesorji v šolah

in nafakultetah sprašujejo dijake in študente vprašanja tipa: "Zakaj imamo nek organ x?" (v tem primeru se vprašanje "Zakaj?" zamenjuje z vprašanjem "Za kaj imamo določen organ x, čemu služi", to je, "Kako je vključen v fiziološki sistem, ki mu rečemo organizem, ne da bi "rušil neko relativno ravnovesje, stabilnost" tega sistema?"), "Zakaj se je razvil organ x?", ter primer iz "evolucijske psihologije" - "Zakaj je določeno vedenje x nastalo, zakaj se je ohranilo, itn.?". Potem velikokrat dobite kot odgovore špekulacije tipa "Ko smo ljudje še bili lovci in nabiralci, je bilo pomembno, da si lahko x" ... (kar potem vključuje rabo organa), ker je veliko nevarnih zveri prežalo na nas, vse so bile hitrejše, močnejše, itn., s čimer se ustvarja vtis, da se je neka dispozicija, nastala z naključno genetsko mutacijo (ja, seveda, naključne genetske mutacije priznavajo, a smotrnost "potiskajo" v domeno "ohranitve" in "naravne selekcije"), "ohranila", KER je organizem ali vrsta imela potrebo po tem. Če pa kdo zanika, da profesorji in učitelji, tudi mnogi znanstveniki, ki pišejo popularne članke na to temo, to počno, mora priznati, da vprašanje izgubi vsak smisel tudi brez naše delitve na pojasnitve in razlage, na vprašanji "Zakaj" in "Kako". Seveda, če rečemo, da vprašanje "Zakaj" predpostavlja "navajanje osebnih razlogov" kot odgovor, potem o nastanku, pojavu dispozicij in njihovi ohranitvi znanost ne more dajati odgovorov, če se jo vpraša "Zakaj". Če pa, na drugi strani, vprašamo "Kako je nastala neka dispozicija?", moramo navesti celo vrsto zgodovinskih vzrokov ali vsaj tistega zadnjega, zaradi katerega se je naključna, a ne nepovzročena mutacija pojavila, zgodila (ne vem, kakšen smisel in korist bi to imelo). Če vprašamo "Kako se je neka dispozicija ohranila do danes, da jo mi lahko opazujemo kot nekaj "navidezno smotrno vpetega v opazovano enkaptično tvorbo"?", pa bi kot odgovor morali ponuditi celotno zgodovino "ključnih dogodkov", ki so se "srečno" iztekli za organizme, ki so predstavljali prenašalce določenega gena, da so se dispozicije (ali geni) ohranile do danes (bodisi kot del opazovane

genetske zasnove bodisi kot realizirane in navzven opazljive, makroskopsko opazljive dispozicije, organi), kar bi bilo "sizifovo delo", ki tudi, če bi ga kdaj uspeli dokončati, ne bi imelo nobenega smisla ali ne bi prineslo nobene koristi (razen za zainteresirane). Ko kdo govori o "evolucijski razlagi", ne o "razlagi evolucije" (pravzaprav descendance), je jasno, da pri tem vznikajo neki psevdo-aristotelizmi (uvajanje pojasnitev, oz. "tiščanje" teleoloških razlag v luknje, ki obstajajo kot teoretično izpraznjena, hipotetična možnost razodetja osebnih razlogov presežnega stvarnika – gre za nasprotje "boga vrzeli"), ki služijo dajanju vtisa, da "znanost zmore vse". Ta retorika se po navadi uporablja v debatah o človeškem duhu, zavesti, nastanku živega, o moralnem razsojanju, vedenju, ko se, npr., reče, da obstaja "evolucijska razlaga" morale, ta pa je v zgoraj opisanem slogu: pokažeš na zgodovinsko obdobje, ko je prvič zaslediti posredne sledi, dokaze moralnega vedenja, potem pa špekuliraš, "zakaj" se je to vedenje ohranilo – gre pravzaprav za izraziti "antidarvinizem par excellence", za drugo plat tiste medalje, ki prva sliži na ime "inteligentni dizajn" (če se s tem misli tisti inteligentni dizajn, ki uporablja "boga vrzeli").

"ARISTOTELSKO" OPREDELJENA VZROČNOST KOT KLJUČ ZA RAZUMEVANJE ODNOSA MED RELIGIJO IN ZNANOSTJO

Zamislimo si kiparja, ki svoji partnerici za rojstni dan podari neki kip, ki ga je sam oblikoval. Za trenutek odmislimo tega kiparja in se vprašajmo "Zakaj ta kip obstaja?" Ali lahko odgovorimo na to vprašanje, ne da bi pobarali kiparja o njegovih osebnih razlogih? Očitno ne. Če pa ga "spet vpeljemo v igro" in vprašamo, lahko dobimo odgovor: "Ustvaril sem ga za rojstni dan svoje partnerice." Ustvaril ga je z namenom. Temu, da je kipar ustvaril kip z namenom, da ga podari partnerici za rojstni dan, bi Aristotel dejal "smotrni vzrok". To je tisto, kar se "pokriva"

z "našim" pojmom pojasnitve ali teleološke razlage. Če je kip iz marmorja, gline, npr., bi "materija", iz katere je kip, predstavljala t. i. materialni vzrok (nadaljnje "kemijsko deljenje" bi nam prav tako dajalo podatke o "materialnih vzrokih"), njegova oblika, forma, "podoba" bi pomenila "formalni vzrok", kiparjevo oblikovanje kipa pa tvorni vzrok (causa efficiens). Vsi ti "vzroki", razen smotrnega vzroka, razen tistega, ki odgovarja na vprašanje "Zakaj?", so lahko domena znanosti. Kup gline je kup nekega materiala, ki lahko, če bi ga postavili "v naravo", tudi brez načrtnega oblikovanja kiparja dobiva, spreminja obliko – po "naravnih vzrokih" (npr. veter, dež, neurja, itn.). Ti "tvorni vzroki", ki so "v naravi", brez načrtnega delovanja kiparja, zgolj vrsta med seboj tako ali drugače povezanih, v določenem odnosu "stoječih" dogodkov, so tisto, kar sodobni znanstvenik kot opazovalec–eksperimentator skuša s svojim "znanstvenim pogledom" zaobjeti in dojemanje zgoraj opisanih dogodkov (da je to mogoče, pa znanstvenik predpostavlja, čemur rečemo "vera" v uniformnost narave, v to, da je narava na neki način dojemljiva, logično strukturirana in da to strukturo ohranja skozi čase naših opazovanj, da se mi lahko gremo znanost in tehnologijo) in odnosov med njimi kot "zakonitih" omogoča tisto, čemur pravimo "razvoj znanosti" v vsakdanjem pomenu besede, v resnici pa imamo v mislih razvoj tehnologije.

Kot ste lahko opazili, s tem, da se osredotočimo le na tvorne vzroke, ne odgovorimo na vprašanje "Zakaj kip obstaja?", na to vprašanje pa prav zares obstaja odgovor, ki nam ga lahko da le kipar, če razodene svoje osebne razloge. Če zdaj po analogiji "kup gline" prenesemo v naravo in se osredotočimo na tvorne vzroke, to ne odstrani materialnih vzrokov, formalnih vzrokov, niti ne naredi vprašanja "Zakaj obstaja glina in zakaj je določene oblike v trenutku x, ko jo opazujemo?" za nesmiselno, nepotrebno, je pa nesmiselno pričakovati, da bi lahko odgovor na to dobili po "tvornih vzrokih", da bi nam lahko znanost

dala odgovor na to. Toda pozor, odgovora na taka vprašanja nima niti vernik, niti "teist". Na vprašanje "Zakaj kip obstaja?" odgovor namreč ni "zato, ker ga je ustvaril kipar" (seveda tudi, vendar je ta odgovor podobno tautološki, kot če bi rekli, da je stvarstvo obstaja, ker ga je ustvaril stvarnik), temveč so odgovor njegovi nameni, njegovi osebni razlogi. Hipotetična pojasnitev posameznih dogodkov, posameznih sprememb v naravi bi bila razodetje osebnih razlogov presežnega stvarnika, Sveto pismo, npr., kot primer "razodete božje besede", pa ne vsebuje posameznih pojasnitev vsega posameznega v stvarstvu, če se lahko tako izrazim. V tem smislu je razumljiv "srd" znanstvenikov, če se njihovim, četudi v nekem trenutku le špekulacijam o tvornih vzrokih, kot alternativa postavlja teza, da "je neki mehanizem tak, kot je, ker ga je ustvaril bog". "Bog vrzeli" je res "grozna zadeva", je pa res, da je težko pri kateremkoli malo resnejšem krščanskem mislecu zaslediti, da bi zagovarjal "takega boga". Sodobni "ateisti", ki govorijo o "bogu vrzeli", se borijo proti "fantomom daljne preteklosti", sami pa so kot slika Dorian Gray, ki medtem postaja realizirani fantom v ceneni preobleki.

JE "VESOLJE NASTALO IZ NIČ"? ČE JE TO RES, ALI TO POMENI, DA BOGA NI?

Med mnogimi filozofi in teologi velja prepričanje, da se nima smisla bosti s "filozofskimi in/ali teološkimi lahkokategorikami" tipa Stephen Hawking, Lawrence Krauss, Richard Dawkins, itn., ki zasedajo "visoke stolice" na mnogih prestižnih univerzah sveta. To so priznani znanstveniki, kar je najhuje, uspešni "avtorji", to je, pisci svetovno popularnih, poljudnoznanstvenih knjig, ki se spogledujejo s filozofijo in teologijo, v svojih knjigah pa ne črtijo le religije, teologije, temveč tudi filozofijo, čeprav so njihove knjige po "naravi" opredeljive kot metafizično–špekulativne, filozofske. Ljudje berejo njihove knjige in mnogim se zdijo njihovi argumenti prepričljivi, čeprav so v filozofskem smislu "smešni".

Prav omenjenim trem je bilo v zadnjem času skupno, da so zagovarjali nastanek vesolja iz nič. Hawking in Krauss sta fizika, Dawkins biolog, ki njune teze nekritično povzema. O Kraussovi knjigi *A Universe from Nothing* Dawkins piše: "Če je biologija zadala smrtni udarec nadnaravnemu s knjigo *O izvoru vrst*, bo morda njen kozmološki ekvivalent postala knjiga *A Universe from Nothing*."

Stephen Hawking v svoji knjigi, drugi, ki sta jo napisala skupaj z Leonardom Mlodinowom (prva je bila *Kratka, oz. kasneje, Krajša zgodovina časa*), *The Grand Design*, potem ko je uvodoma razglasil filozofijo za mrtvo, nato pa večji del knjige "filozofiral", pompozno zaključí: "Spontano stvarjenje je razlog, zakaj sploh je nekaj in ne raje nič, zakaj obstaja vesolje in zakaj obstajamo mi. Ni treba klicati boga, da zažene vesolje." (Hawking, Mlodinow, 2010, 180.)

V zadnjih desetletjih je nekaj krščanskih filozofov v anglosaksonskem svetu, podobno kot zgoraj omenjeni možje "ateizem", javno "spromoviralo" stoletja znane argumente za obstoj stvarnika – od ontološkega argumenta, Tomaževih petih poti, Leibnizevega kozmološkega argumenta do danes najbolj znanega, tako se zdi, predvsem zavoljo Williama Lana Craiga – kalam kozmološkega argumenta ... Zdi se, da je to "vztrajanje" pri absurdnih tezah tipa "vesolje je nastalo iz nič", "kvantna mehanika nas uči, da stvari lahko prično obstajati, pa zato ne potrebujejo vzroka", ipd., nekaj poskus zavračanja ene premis zadnjega omenjenega argumenta, ki se glasi takole:

1. Karkoli prične obstajati, za to potrebuje neki vzrok.
2. Vesolje je pričelo obstajati.
3. Vesolje je imelo vzrok. (Ki seveda ni nekaj v vesolju ali vesolje samo.)

To, da za to, da karkoli prične obstajati, potrebuje neki vzrok, je pravzaprav formulacija "metafizičnega zakona vzročnosti" (ki ga ne gre zamenjevati s fizikalnim). Resničnost te premise podpira še temeljnejša "metafizična resnica", to je, da "nekaj, karkoli že to nekaj je, ne more nastati iz nič", da "iz ne-bití ne more

nastati bit", da iz "odsotnosti eksistence ne nastane eksistenca", itn ...Ti znanstveniki in resnično "amaterski filozofi", tako se zdi, na neki način pravilno razmišljajo: če ovržemo premiso, katerokoli že, potem tudi deduktivni sklep odpade. Način, na kakršnega so se tega lotili, premisa, ki so se je lotili, pa sodi v "anale ponarodelih neumnosti", kot sem se izrazil že uvodoma. Preden se lotimo analize Hawkingovega zaključka in tega, o čemer govorita Krauss in z njim Dawkins, napravimo osnovni filozofski premislek.

Zakaj pravimo, da "nekaj" iz "nič" ne more nastati? Ker bi to pomenilo, če se strinjamo s tezo, da nastajanje x iz y vedno pomeni, da je x v y na neki način že vsebovan (nastajanje kot prehajanje premene, kar je domena znanosti), da je "nič", ki je v našem primeru y , "nekaj", ki je v našem primeru x , na neki način že vseboval. Če pa nič nekaj že vsebuje, potem to ni nič. Kdor bi zagovarjal tezo, da je mogoče opazovati ali s sistematičnim eksperimentom potrditi, da obstajajo naravni pojavi, ki nastajajo iz nič, bi moral seveda znati fizikalno opredeliti nič, obenem pa pokazati, da ničesar ne vsebuje – to seveda načelno ni mogoče.

Lawrence Krauss, ko govori o "nastajanju iz nič", misli pravzaprav nastajanje virtualnih delcev v vakuumskih fluktuacijah. Vakuum je zgodovinski ekvivalent pojmu hipotetičnega "praznega prostora" (ki se mu je prav tako rado reklo "nič") kot nečesa, kar "mora" obstajati, da bi se lahko dogajalo "gibanje". On sam, fiziki sami, trde, da "danes vedo", da "vakuum ni vakuum", da prazen prostor ni prazen, da jim ni treba več uporabljati pojma praznega prostora. No, če v tistem, za kar se je včasih mislilo, da je prazen prostor, nekaj nastane, danes pa, kot trdiš sam, veš, da prazen prostor ni prazen, potem ne moreš zaključiti, da veš, da stvari nastajajo v/iz praznega prostora (prazen prostor kot ekvivalent "niču", čigar filozofska opredelitev je "odsotnost vsega"). Krauss pa si meni nič tebi nič ta zaključek dopušča do te mere, da postane udarni naslov njegove knjige, da ta koncept zagovarja na

javnih predavanjih, itn ... Gre za intelektualno "brezsramnost", resnično dno ...

Teza, da lahko vesolje "ustvari samo sebe spontano iz nič" je najprej zavajanje. Kot piše slovenski avtor Peter Zidar: "Naše vesolje bi lahko bilo tudi posledica dogodkov v nekem vesolju, ki je obstajalo prej. V tem primeru bi lahko bil veliki pok posledica kvantne nestabilnosti oz. kvantne fluktuacije v vakuumu tega vesolja. Ta nestabilnost je zaradi nekega razloga (če je to res, se poraja vprašanje o tem) vsebovala toliko energije, da je nastalo naše vesolje." (Zidar, 2008, 8.)

Tukaj vidimo, da obstaja možnost, da je naše vesolje nastalo kot posledica dogajanja v nekem vesolju, ki je obstajalo prej. (Hm, kako to ustreza tezi, da "pred velikim pokom" ni bilo ničesar, da se je z velikim pokom, oz. pojavom, vznikom nam opaznega vesolja pričel tudi čas, pa je nesmiselno vprašati.)

"Kaj je bilo prej?" Ta "problemček" Hawking seveda zamolči, saj to tezo zagovarja sam, da pa bi lahko govoril o nastanku nam opaznega vesolja "iz vakuumu", si mora zastaviti prav to vprašanje: "Kaj je bilo prej?" Odgovor je potem seveda "neko vesolje, v katerem so se dogajale neke kvantne fluktuacije in posledica dogajanja v tem vesolju, na nivoju kvantnih

fluktuacij, je nam opazno vesolje", da so se kvantne fluktuacije sploh lahko dogajale, da je lahko iz njih kaj nastalo. To pa pomeni, da se ni vesolje spontano ustvarilo iz nič, temveč je del vesolja, ki je nam opazen, nastal iz nekega drugega vesolja, to je, nam opazno vesolje je le majhen del veliko večjega vesolja.

Toda, dajmo, zavoljo miselnega eksperimenta: bi to, da stvari v svetu, da vesolje lahko "nastane iz nič", pomenilo, da stvarnika ni, da je nepotreben? Če bi stvari vedno nastajale iz nič, se ne bi mogli iti znanosti – nobenih zakonov, nobenih vzorcev ne bi bilo v naravi. Vse bi nastajalo iz nič. Če sprejmemo tezo, da stvari lahko včasih nastajajo iz nič, potem bi morali reči, da nam del nam opaznega vesolja, ki se tiče nastajanja stvari iz nič – ni znanstveno doumljiv. Nenazadnje, četudi bi rekli, da je "stanje stvari v svetu takšno, da stvari nastajajo iz nič", če si zavoljo novega miselnega eksperimenta zamislimo, da bi lahko v takem vesolju podali vsaj to "znanstveno resnico", da bi v svetu, kjer vse stvari nastajajo iz nič, sploh lahko karkoli opazovali, o čem mislili, glede na to, da bi tudi mi in naše misli nastajali iz nič ves "čas", bi to stanje stvari tega, kar in kakršno je, ne imelo iz sebe in po sebi in bi obstoja stvarnika nikakor ne zanimalo.